

Het Huis Batinge

Albert van der Kaap

De familie de Vos van Steenwijk is een oude Drentse adellijke familie, die oorspronkelijk afkomstig was van het bisschoppelijk goed *'In den Goere'* nabij Steenwijk. Het oudste, ons bekende, lid van deze familie was Coenraad van den Goer, die vermoedelijk, rond 1325, in Peize trouwde met Hadewych Cyses van Ansen. Hij wordt vermeld in 1318 en was in het bezit van allodiale, dus niet leenroerige, goederen in en om Steenwijk en bij Kampen.

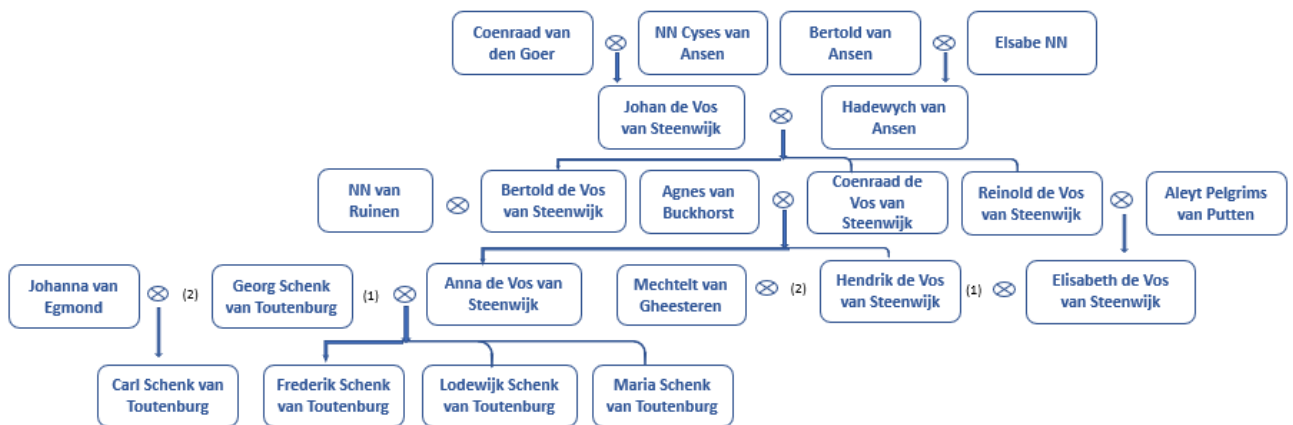
Zijn nazaten zijn o.a. terug te vinden op de Veluwe en in Vlaanderen¹, maar in dit artikel richten wij ons op de Drentse tak. Een van de zonen van deze Coenraad was een Johan die in oorkonden als eerste voorkomt als Johan van Steenwijk dictus Vos, geboren rond 1325 en overleden in 1397. Hij werd, vanwege zijn rode haar, de Vos genoemd. Hij trouwde met toestemming van paus Innocentius VI (2 april 1354) met Hadewych van Ansen.² Dat was, zeker in onze ogen, best wel bijzonder. Zij was, als dochter van Berthold van Ansen, namelijk een nicht in de vierde graad en deze canonieke vierde graad is naar huidige begrippen de achtste graad, dus kleinkinderen van volle neven.

De vader van Hadewych werd in 1353 door de bisschop van Utrecht beleend met *'den hoff toe Dwingeloe, die tienden toe Dwingeloe ende toe Leede aver die Vrijhuse ende die goederen toe Batingehuis, Endelinge ende Smedinge in dienst mans stadt'*.³

¹ Deze takken zijn in de loop der eeuwen in mannelijke lijn uitgestorven.

² https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Vos_van_Steenwijk. Zie ook het artikel over het Huis Ansen.

³ Paleo-Aktueel, nr. 21. 2010. <https://ugp.rug.nl/Paleo-aktueel/article/download/36251/33708>

Dit hof, met bijbehorende boerderijen, kwam door het huwelijk van Johan met Hadewych, in 1354, aan de familie De Vos van Steenwijk. Het was het centrum van een groot landbouwbedrijf waar de horigen van de omliggende kleinere boerderijen als Batinge, Entinge, Smedinge en de Oosterhof (gekocht op 25 maart 1404 van Reynolt Hughinc, burger van Groningen⁴) hun landbouwopbrengsten moesten inleveren.

Altaren en een vicarie

Op 30 november 1382 kregen Johan en Hadewych van pastoor Berent toestemming om een altaar te stichten in de kerk van Dwingeloo:

'Allen luden, de desen brief zullen zijen ofte huren lesen, doe ic verstaen Berent, cureijt der kerken van Dwingelo, dat ic mijt mijnen vrien willen hebbe ghegheven ende gheve mijt desen open breve mijen consent daertho, dat Johan dije Vos van Steenwiic, Hadewiich van Ansen hebben ghemaket ende gherent een altaer in de kercke tho Dwingelo in sunte Marien ere doer God ende umme oere zielen willen tot eenre eweliken memorien, als wellic altaer Johan Hadewiich voerscr. ende oer gherecht eerfghenamen dije gave daeraf hebben zolen ende gheven moghen den se willen eerfliken ende ummermeer sunder ijenegherhande wedersegghen van mij ofte van ijenegherhande cureijten der kerken van Dwingelo, dije na mij comen moghen up dat dije vast, stede ende unghebroken blive, so hebbic mijen zeghel an desen brijef ghehanghen tot enen eweliken tughe deser waerheijt. Ghegeven in den jaer uns Heren dusent drehundert twe ende tachtentich up sente Andreasdach eens apostels.⁵

In 1388 stichtten Johan en Hadewych een vicarie voor Onze Lieve Vrouwe in Dwingeloo⁶ en een memorie binnen het convent van Assen voor het zieleheil van heer Alef, gewezen pastoor te Rolde, waartoe zij aan het convent een stuk land, genaamd de Steenakker en gelegen op de Balloër Esch, schenken.⁷

⁴ <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-schans/l11602.php>

⁵ Het origineel van deze brief bevindt zich in het archief van de graaf van Merveldt op het slot Lembeck.

⁶ Baron de Vos van Steenwijk, J.A.G. (). De kerk te Dwingeloo en de bezitters van Batinge. Blz. 24.

<https://bit.ly/44VvKvo>

⁷ <https://bit.ly/45HF6um>

Zij stichtten ook een altaar in de kerk van Steenwijk, waar Johans broer Egbert, kanunnik was. (Egbert was ook pastoor in Westerhesselen).⁸

Coenraad de Vos van Steenwijk, zoon van Johan en Hadewych, geboren rond 1355, was de volgende bewoner van Batinge. Hij was aanvoerder van de Drentse Vetkopers in de strijd met de Schieringers. Samen met zijn broer Reynold nam hij in 1415, aan het hoofd van de Drentse troepen, Groningen in. Hij werd van 1415-1417 burgemeester van Groningen en kreeg na zijn aftreden in 1417 onroerend goed in de stad als dank voor de door hem aan de stad bewezen diensten.⁹ Hij trouwde met Agnes van Buckhorst.

Rond 1425 brak de familie De Vos van Steenwijk het horigenstelsel op en kwamen er nieuwe bestemmingen voor de boerderijen. Batinge en Entinge lagen op goed verdedigbare hoogtes in het beekdal van de Dwingeler Stroom. De familie ging deze boerenplaatsen versterken en bewonen, waardoor ze uitgroeiden tot havezaten. De hof werd vervolgens een gewone pachtboerderij onder de naam Hovinge.

De volgende bewoner van Batinge was Hendrik de Vos van Steenwijk die trouwde met zijn nicht Elisabeth de Vos van Steenwijk, dochter van Reynolt de Vos van Steenwijk en Aleyt Pelgrims van Putten.¹⁰

In 1436 besloten hun kinderen, Johan en Roelof de Vos van Steenwijk, de nalatenschap van hun moeder en de toekomstige erfenis van hun vader Hendrik (overleden in 1457) te scheiden. Johan ontving Batinge met toebehoren en Roelof kreeg Entinge. Bepaald werd verder dat Johan alle leengoederen op het juiste tijdstip zou aangeven aan de rechtmatige leenheer, de bisschop van Utrecht. Daarna zou hij Roelof met diens deel der leengoederen belenen met 'ledige hand'. De eigenaar van Batinge werd zo de leenheer over het Entingergoed en bijbehorende boerenplaatsen.¹¹

Anna de Vos van Steenwijk, zus van Hendrik en tante van Johan en Roelof, verkocht Batinge in 1495, maar nadat zij in 1502 was getrouwd met Georg Schenck¹², baron van Toutenburg, kocht deze Batinge in 1509 voor haar terug. Hij veranderde de middeleeuwse hofstede in een verdedigbaar fort door het te omgeven met wallen en een slotgracht. Na de dood van Anna hertrouwde Georg met

⁸ Baron de Vos van Steenwijk, J.A.G. (). De kerk te Dwingeloo en de bezitters van Batinge. Blz. 30.

<https://bit.ly/44VvKvo>

⁹ <https://www.wikiwand.com/nl/Batinge>

¹⁰ <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-griffioen-koster/l226316.php>. Aleid erfde een groot deel van het bezit van de heren van Putten ondanks het feit dat zij tegen de zin van haar familie huwde met Reinalt den Vos van Steenwijk. Zij werd in 1420, na het overlijden van haar vader, beleend met de gruit te Elburg en met de huizen Puttenstein en Old Putten c.a. Deze belening duurde tot 1450 toen deze overging op haar zoon Hendrick. <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-familie-oortwijn/l503357.php>

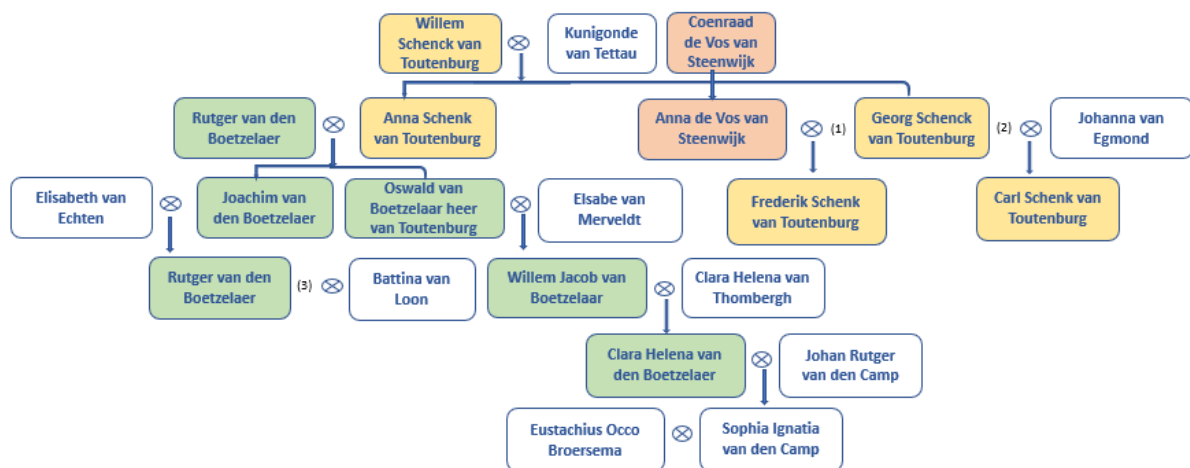
¹¹ Paleo-Aktueel, nr. 21. 2010. <https://ugp.rug.nl/Paleo-aktueel/article/download/36251/33708>

¹² Georg Schenck van Toutenburg veroverde in 1536 de burcht Wedde in opdracht van Karel V en werd drost. In 1540 volgde zijn zoon Karel hem op als burchtheer en heer van Westerwolde. Hij werd, op zijn beurt, na zijn dood in 1562 opgevolgd door Jan van Ligne, graaf van Aremborg. <https://www.deverhalenvangroningen.nl/alle-verhalen/de-roemruchte-wedderburcht>

Johanna, gravin van Egmond, dochter van graaf Jan III (de Manke), graaf van Egmond en Magdalena, gravin van Weerdenburg.¹³

Georg en Anna hadden drie kinderen, Frederik, gepromoveerd in de beide rechten en aartsbisschop van Utrecht¹⁴, Lodewijk die stierf in Spanje en Maria die abdis was in Rijnsburg.

Frederik droeg Batinge in 1527 over aan zijn vader op voorwaarde dat zijn 'nakinderen' het huis zouden erven. Om die reden werd Carel Schenck uit het tweede huwelijk van zijn vader in 1541 door de keizer met Batinge beleend. Frederik en zijn zus werden afgekocht. Carel stierf echter zonder kinderen na te laten en Frederik kreeg Batinge terug en werd er op 7 februari 1573 mee beleend.

Na de dood van Frederik, op 28 augustus 1580, werden Joachim, Steven en Oswald van den Boetzelaer, kinderen uit het huwelijk van Anna Schenk met Rutger van den Boetzelaer, vervolgens de erfgenamen van niet alleen Batinge, maar ook van de heerlijkheid Windischeschenbach in Beieren, het kasteel de Toutenburg bij Vollenhove, goederen in Friesland en renten in Egmond en Beijerland. De erfenis werd echter van diverse kanten betwist.

Van den Clooster op Batinge

In 1580 nam Johan van den Clooster van de Havixhorst het huis met behulp van zijn schoonzoon, Evert van Ensse, en van zijn zoon Reinold, hopman van een vendel soldaten gewapender hand in. Zijn claim op Batinge was gebaseerd op het feit dat zijn betovergrootvader, Hendrik de Vos van Steenwijk, een broer was van Anna de Vos van Steenwijk, getrouwd met Georg Schenk van Toutenburg (zie schema hieronder).

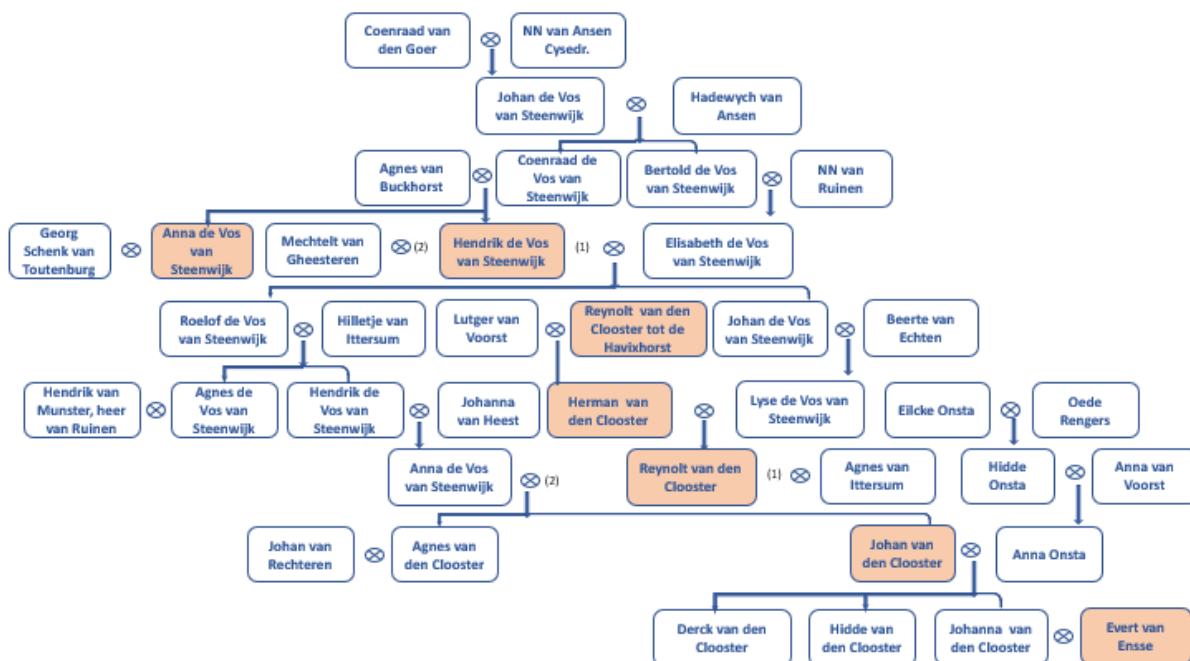

Portret van Evert van Ensse (1555-1606), de persoon links op dit detail van een altaarstuk, geschilderd kort na de verovering van Steenwijk in 1582. (Rijksmuseum).¹⁵

¹³ Walburga, de zus van Johanna, trouwde met Willem (de Rijke), graaf van Nassau, zoon van Johan V van Nassau en Elisabeth van Hessen.

¹⁴ <https://mijnstadmiindorp.nl/app/chclandvanvollenhove/verhalen/een-aartsbisschop-uit-vollenhove>

¹⁵ <https://www.frieseregimenten.nl/officier/evert-van-ensse/>

Natuurlijk tekenden de Van den Boetzelaers protest aan bij de stadhouder, maar in 1583 werden de Van den Cloosters door stadhouder Rennenberg zelfs officieel met Batinge beleend. Twee jaren later werden de aanspraken van de Van den Boetzelaers wel erkend.

Bij vonnis van 31 juli 1585 werd Batinge, met voorbijgaan van Frederiks bastaarden, toegewezen aan de zonen van Rutger van den Boetzelaer. Deze begonnen dan ook aan te dringen op verwijdering van de gebroeders Hidde en Derck van den Clooster (zonen van Johan), *'tegenwoordige occupateurs des Huisen Batinge'*.

Nadat Hidde en Derck van den Clooster in 1601 met krijgsvolk van Willem Lodewijk uit het huis waren verdreven, kwam Batinge toe aan Joachim van de Boetzelaer. Het proces over de vergoeding van de vruchten', gedurende die twintig jaren door de Van den Cloosters genoten, werd evenwel met kracht voortgezet door Joachim van den Boetzelaer en zijn oudste zoon Rutger, totdat Harmen van Munster, de toenmalige bezitter van de Havixhorst, deze vergoeding in 1629 afkocht voor f1123.

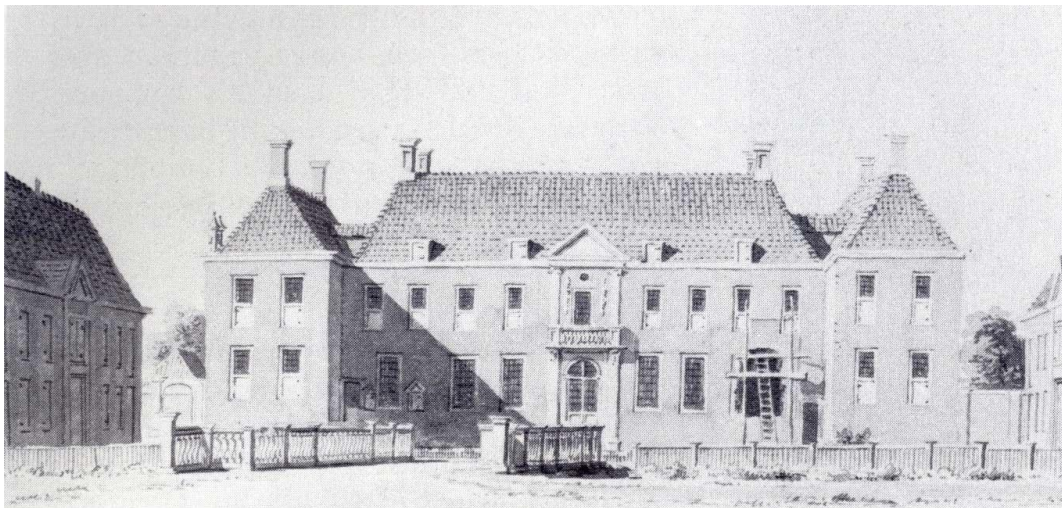
Rutger van den Boetzelaer trouwde drie keer. Zijn eerste vrouw was Henrica Ripperda, ervrouw van Petkum, die in eerste huwelijk getrouwd was met Geert van den Clooster, die in 1595 in Emden dronken van de trap viel en ter plekke overleed.¹⁶ Rutger trouwde in tweede huwelijk (in 1639) met Anna van Echten en ten slotte in 1639 met Battina van Loon/Loen, dochter van Casper van Loon/Loen en Theodora van Munster tot Harsevoort.

Rutger, drost van Drenthe, liet het huis midden 17e eeuw aanzienlijk verbouwen en verfraaien. Ook de tuinen vergat hij niet; het door hem aangelegde grachten- en lanen stelsel is tegenwoordig nog in het landschap te bewonderen.

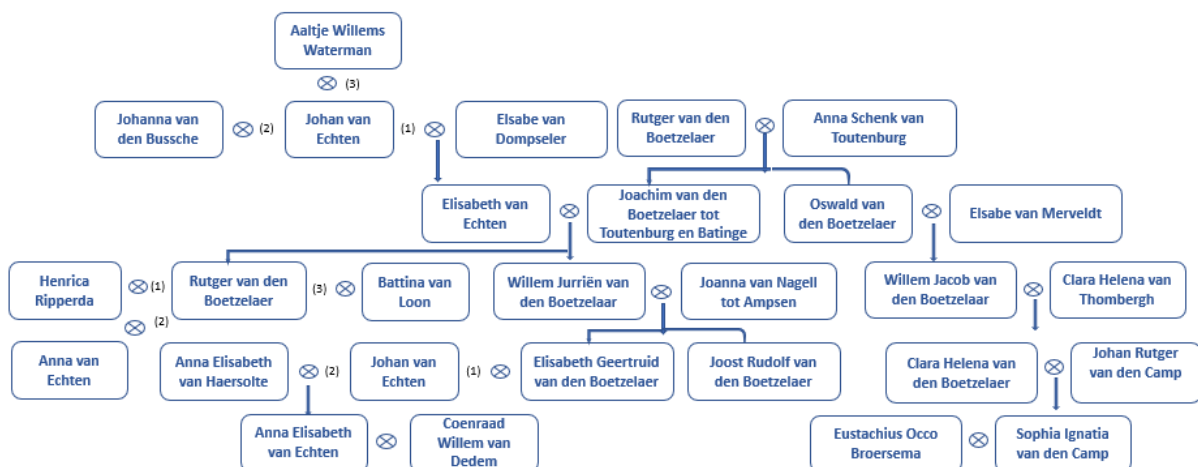
¹⁶ <http://www.marceltettero.nl/rijksvanripperda/Genealogie.html>

Rutger en Battina.¹⁷

Batinge, getekend in 1732 door Cornelis Pronk.

Batinge ging vervolgens over op Joost Rudolph van den Boetzelaer, een neef van Rutger, die op 2 Maart 1669, door het bezit van Batinge, zitting kreeg in de ridderschap van Drente. Over deze erfenis was onenigheid ontstaan tussen de familie van Loen en Joost Rudolf, die er tegen protesteerde, dat

¹⁷ <https://onlinemuseumdebilt.nl/twee-portretten-van-van-boetzelaers-in-dwingeloo/>

hem alleen Batinge met alle schulden onder bezwarende voorwaarden werd gelaten, terwijl de familie van Loen Entinge zou erven met alle aangekochte en meubilaire goederen. Blijkbaar zijn de partijen tot overeenstemming gekomen, want op 10 november 1669 werd door de etstoel een akkoord, dat de vorigen dag was gesloten, goedgekeurd. Volgens het lottingsprotocol van 16 Maart 1697 was er op 16 januari 1671 een scheiding gemaakt, waarbij Batinge aan Van den Boetzelaer en Entinge aan Rutger van Loen was gekomen, terwijl ieder blijkbaar de helft van de schulden zou dragen.

Op verschillende lottingen van de etstoel werd Joost Rudolf wegens deze schulden en wegens de door de drost gemaakte legaten aangesproken, op de landdag van 15 februari 1676 werd hem op zijn verzoek drie jaar toegestaan om zijn schuldeisers te voldoen, mits hij de renten betaalde. 26 februari 1684 vroegen de voogden van de kinderen van ritmeester van Echten, of zij op zijn goederen in Gelderland mochten procederen, omdat hij zijn bezittingen in Drente, waaronder Batinge, reeds in 1675 aan Roelof van Echten tot Echten had overgedragen.

Van den Boetzelaer antwoordde op 17 juni 1684 hierop, dat deze afstand geen voortgang had gevonden en dat hij zijn domicilie altijd in Drenthe had gehad, waarop de etten verklaarden, dat de zaak hier moest dienen.

In Gelderland bezat hij o.a. Halteren in de Over-Betuwe, waarmee hij op 15 maart 1666, na de dood van zijn broer Joachim, door Willem Thomas, vrijheer van Quadteet, was beleend.

Batinge na de Van den Boetzelaers

Van den Boetzelaer verkocht op 27 juni 1685 Batinge en alle bijbehorende bezittingen voor 2400 gulden aan Elbert Antoni van Palland en zijn vrouw Walburg, barones van Heeckeren, dochter van Evert van Heeckeren en Maria Torck.¹⁸ (overdracht op voor 6 Juli 1685, welke overdracht op de lotting van de etstoel van 6 juni 1688 was erkend) werd het proces gevoerd tussen de partijen van Echten en Palland. Van den Boetzelaer had toen geen zitting meer in de Drentse ridderschap.¹⁹

Ellert Anthony van Palland vergrootte de havezate tot een paleisje van 'on-Drentse' allure.²⁰ Hij verleende asiel aan uitgeweken Franse hugenoten en bood in zijn havezate ruimte voor het houden van hun kerkdiensten. In Dwingeloo bouwde hij enkele huizen, de zogenaamde Franse huizen, voor deze uitgeweken Franse protestanten. Na zijn overlijden in 1701 kwam Batinge in het bezit van zijn vrouw Walburg van Heeckeren.

Op het einde van de 18e eeuw heeft Batinge meerdere malen leeggestaan.

In 1813 is de voormalige havezate nog bewoond geweest door Petrus Hofstede, voordat hij in 1814 benoemd werd tot gouverneur van Drenthe en in 1817 ging wonen op Vredeveld bij Assen.

In 1830 lieten de Van Heeckerens Batinge publiekelijk veilen en werd het voor f 36.171,50 verkocht aan Aalt Willem van Holthe tot Oldengaerde, burgemeester van Dwingeloo. Het ging de nieuwe eigenaar om de landerijen en niet om de havezate, die hij dan ook in 1832 liet afbreken.²¹

¹⁸ <https://bit.ly/45N3hb5>

¹⁹ R.O. van Holthe tot Echten in de *Nieuwe Drentsche Volksalmanak XVII* (1899), 169.

²⁰ <https://dwingelseigen.nl/bezienswaardigheden/batinge-batinge-6>

²¹ <https://www.wikiwand.com/nl/Batinge>